perceptie van hun totaliteit een grote ruimte *vereist,* krijgt het gebruik van grote middelen zijn rechtvaardiging; m.a.w. op het moment dat hun noodzaak a.h.w. organisch uit het werk zelf voortvloeit (zoals in *Impressing the Czar* van William Forsythe of in *Ottone, Ottone* van Anne Teresa De Keersmaeker)

4. Goed gebruikte, grote vormen zijn niet log, monolithisch, of onwrikbaar. Wanneer ze 'gevuld' worden met een complexiteit aan bouwstenen, worden ze opnieuw beweeglijk, vruchtbaar. Als materiaal complex is, zijn er meervoudige keuzen, varianten mogelijk : hieruit wordt een nieuwe vorm van improvisatie geboren. Op een hoger niveau. Een telkens hernieuwde én gedifferentieerde ordening van materialen. Tot - langs een omweg - eenvoud wordt bereikt.

5. Zoeken naar synthese : tussen scenische complexiteit (grote middelen) enerzijds en het behoud van intimiteit, anderzijds. De ziel niet kapot maken bij het hanteren van afmetingen en hoeveelheden die de mensenmaat overstijgen. Een behoefte met implicaties voor de huidige en de toekomstige theaterbouw : de combinatie van een scène met grote mogelijkheden en een zaal waar het publiek als massa nog een intieme relatie met het theatergebeuren behoudt; eerder 400 dan 1000 toeschouwers dus. Theater dat zich consolideert als minderheidskunst.

Hoe Beckett regisseerde: 'Het kwam aan op centimeters en tienden van seconden. Beckett maakte van de nood een deugd : steeds meer ging het om ritme en intonatie, om beweging en vlakverdeling, steeds minder om wat er buiten deze fysieke tastbaar gemaakte dimensies van de taal eventueel zou kunnen bestaan. Uiteindelijk was het vinden van de juiste maat, op hoe kleine schaal dan ook, nog zijn enige obsessie.' (Cyrille Offermans, *Vrij Nederland,* Boekenbijlage, 6 januari 1990)

III. Psychologie

Eén. Verder dan het socialisme (Marx). Verder dan de psychoanalyse (Freud). Is Freuds gedachtengoed vandaag niet ook gemeengoed geworden ? (Jan Ritsema noemt dat : 'aan de psychologie voorbij.')

Twee. Het verschil tussen Strindberg en Norèn : Strindberg schreef toen Freuds analyses nog in de lucht hingen, toen de ontdekking van psychologie en psychoanalyse een revolutionaire kracht had. Deze kracht is voelbaar in zijn werk; Norèn herkauwt, bijna één eeuw later, nog steeds dezelfde materie. Moet deze stof niet al een tijdje achter ons liggen ? Het menselijk gedoe onderkennen wij vandaag als complexer dan wat Norèn beschrijft. De psychologie van Ceaucescu verklaart lang niet alles van wat er in Roemenië misliep. Psychologie als (uit)vlucht.

Drie. Verzaken aan het simplisme van de psychologie - we weten ondertussen wel ongeveer hoe het werkt - betekent ook verzaken aan de rechtlijnigheid van een verhaal. Verhalen/ levensverhalen op een andere manier vertellen. Een parallel met wat Oliver Sacks zegt over een nieuwe aanpak van de ziektegeschiedenis : "Om het menselijk wezen weer in het middelpunt te plaatsen - de lijdende, gekwelde, vechtende mens - is het nodig een ziektegeschiedenis uit te diepen tot een vertelling of verhaal : alleen dan hebben we zowel met een 'wie' als met een 'wat' te maken, met een werkelijke persoon (...).(...) het onderzoek naar ziekte kan dan ook niet losgekoppeld worden van dat naar identiteit." (Oliver Sacks, *De man die zijn vrouw voor een hoed hield*).

Vier. Het begrip 'identiteit' i.p.v. psychologie of karakter. 'Biografie' in een nieuw daglicht gesteld : met ontelbare fragmentaire trekjes, een mozaïek van individuele, sociale, politieke en andere omstandigheden. Zoals Wagner in *Van Wagner* (Dito Dito, Ritsema) of da Ponte in *Zestien scènes* (Maatschappij Discordia) of het Kind in *Het Kind van de Smid* (Josse De Pauw, Peter van Kraaij).

Vijf. Psychologie en grote middelen : met een grote groep mensen werken impliceert een complex emotioneel beheer : wat houdt dat in ? Ook hier : het overstijgen van de individuele psychologie - het verwerken van aanvaringen tussen karakters, het inspelen op temperamenten -. Geen simplifiëring van menselijke betrekkingen maar een differentiëring. De betrokkenheid opeisen van hun volledige identiteit. Hiervoor is meer tijd nodig dan voorhanden in een 'normaal' repetitieproces.

Zes. Psychologie *binnen* grote middelen : een uitvergroting van de acteerstijl. Dit lukt niet steeds zonder het verlies van een innerlijk leven. Of moet er dan iets anders uitvergroot worden dan de psychologie ?

Si nous n'avons rien nous dire, dit Camier, ne nous disons rien.
Nous avons des choses nous dire, dit Mercier.
Alors pourquoi ne nous les disons-nous pas? dit Camier.
C'est que nous ne savons pas, dit Mercier.
Nous sommes sortis sans encombre, et indemnes, dit Camier.
Tu vois, dit Mercier.Continue.
Nous avançons péniblement -. (Samuel Beckett, *Mercier et Camier)*

IV. Het (on)voltooide kunstwerk

1. Voor sommigen bestaat de notie van voltooid zijn, voor anderen niet. Houdt dit ook een ander houding in t.o.v. esthetiek, schoonheid ? Het vertrouwen dat harmonie bestaat of het ongeloof daaromtrent. Het Newtoniaanse wereldbeeld versus een andere visie. Het belang van oppositie.

2. Als de complexiteit verhoogt, is er meer tijd nodig om alle combinaties uit te proberen. Een langere repetitieperiode. Op de première is het nog niet af. Soms vindt een voorstelling haar vorm pas heel laat of niet. Het verwerpen van de reproduceerbaarheid.

3. De behoefte om aan iets te blijven doorwerken vraagt om verschillende produktie- en presentatiewijzen, om verschillende houdingen van het publiek. Het onaffe accepteren. Het werk in wording. Het gevoel dat het om méér gaat dan het opeisen van wat artistieke vrijheid.

4. Zoeken naar een densiteit als van een roman waaraan jarenlang geschreven werd. Meer werkelijkheid, meer wereld in het werk halen. "An eternal movement of imperfection and difference." (Daniel Libeskind)

'Nous avançons péniblement.' Al was het maar twee millimeter. Bezig zijn en blijven met de wereld. Hoe minimaal ook. Is Becketts' pessimisme'('Allons-y'. Ils ne bougent pas) niet oneindig hardnekkiger met het leven verbonden dan de huidige Westerse euforie ?

Marianne Van Kerkhoven